

Ordasi Péter

**CSODAFIÚ-SZARVAS
KOCSÁR MIKLÓS MŰVE
A NÉPHAGYOMÁNY ÉS A HUSZADIK SZÁZADI LÍRA
KERESZTÚTJÁN**
(A doktori értekezés tézisei)

1. A kórusművek Kocsár Miklós életművében mennyiség, minőség és népszerűség tekintetében egyaránt kiemelkedő jelentőségűek.

Kocsár Miklós (1933) zeneszerző életművében különös jelentőségre tett szert az a cappella kórus mint műfaj és mint előadó együttes. A jelentős kórus-szerzők többsége – legyenek az egyetemes zenetörténet óriásai, mint Palestrina, Bach, Brahms, vagy a magyar zenei élet kiválóságai, mint Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Csenki Imre, Daróci Bárdos Tamás, Pászti Miklós stb.–, gyakorlati kapcsolatban állt az énekkari munkával, karnagyként belülről ismerve a kórus lehetőségeit, és élve a kísérletezés természetes lehetőségével. A kórusművek ilyen nagy száma – a szerző saját jegyzéke szerint 2004-ig 86 önálló tétel vagy sorozat – azonban mindenképpen figyelemre méltó egy olyan hangszeres indítatású komponistától, akinek zenei neveltetésében nem volt meghatározó szerepe a kórusnak.²⁶ Ennek a termékenységnek a belső indítatáson kívül táplálója a magyar amatőr kóruséletnek a múlt század hatvanas éveitől felvirágzó korszaka, a melynek kiemelkedő együttesei és szaporodó rendezvényei újabb és újabb műveket igényeltek, majd az első sikeres darabok után rendeltek a saját stílusát egyre tudatosabban formáló, s egyre népszerűbb komponistától. A magyar kórusok nemzetközi sikerében része volt az új Kocsár műveknek, s ezek nyomán külföldi kórusok és szervezettek is felkérésekkel fordultak hozzá. Kocsár Miklós kórusműveinek nemzetközi népszerűsítésében Szabó Dénes nyíregyházi kórusai érték el a

---

²⁶ Fittler Katalin: „Kocsár Miklós zeneszerző 60 éves” – interjú, *Zeneszó*, 3/10 (1993. december): 4.

„Első gimnazistaként (ez akkor a régi 4. elemi után következett) a szopránban énekeltem. A háború után énektanárunk a debreceni kollégiumban tartotta a próbákat. Sohasem felejtém el: Bartók „Huszámótáját” énekeltek. Miközben elábrándoztam, gyönyörködtem a szép terebben, jókora pofonra ébredtem: Szegeti Gyula tanár úr ezzel honorálta, hogy nem figyelek rá. A Konzervatóriumban kötelező volt énekkarba járni. Mivel akkor is krónikus tenor-hiány volt, Czövek Lajos tanár úr engem a tenorba sorolt át. Tenort nem tudott faragni belőlem, ráadásul el is ment a kedvem az énekléstől...”

legtöbbet, s szereztek egyben maguknak elévülhetetlen érdemeket.²⁷ Nagyon kevés zeneszerzőnek adatik meg, hogy életében zenei versenyt nevezzenek el róla. Tokióban 2000-tól két évente tartanak kórusversenyt és bemutatót Kocsár Miklós neve alatt, s feltétel, hogy a résztvevők műsorában szerepeljen Kocsár egy műve.²⁸

Talán minden más értékelésnél hitelesebb a nagy pályatárs, Szokolay Sándor méltatása: „... túlzás nélkül állíthatom, hogy Kocsár Miklós a jelenlegi élő legnagyobb, legsikeresebb és legkedveltebb kórus szerzőnk.”²⁹

2. Kocsár egyéni vokális stílusának kialakításában meghatározó a Nagy László verseire és az Erdélyi Zsuzsanna által gyűjtött és közreadott archaikus népi imádságok szövegére komponált művek.

A korai kórusművek korszaka 1964-ben lezárul. Az ide tartozó 19 opusz szövegválasztásban és műfaji tekintetben is igen változatos: kórusdal, népdalfeldolgozás és kantáta igen különböző szövegforrásokkal, pl. bolgár népköltés (*Hegyi legények* – Samu János ford.), Kövesdy János, Juhász Gyula, Weöres Sándor, James Joyce – Gergely Ágnes. Az előadó együttes is sokféle a gyermekkartól a férfi- és vegyeskaron át a szólistával előadott zongorakíséretes kantátaig. A szövegekben megjelenő élmények és hangulatok is sokfélék. Tipikus útkeresés: mindent meg kell ismerni és ki kell próbálni, amit az elődök ránk hagytak.

A kórusművek sorában három éves szünet érleli meg azt az elhatározást, ami a következő évekre irányt szab a szövegválasztásnak. A zenei nyelv megújításának szándéka a hagyomány megőrzésének igényével együtt a természet önmagát állandóan újító és egyensúlyát megtartó tulajdonságaira, élményeire irányítja figyelmét. Az Áprily Lajos verseire komponált *Évszakok zenéje* nyolc tételes nőikari ciklus az irányjelző. Ebben az időben alig van még olyan kórus az országban, amelyik ezt a nyelvet tudná, de a Győri Leánykar és mestere, Szabó Miklós sikerre viszi a darabot. S bár ezután mások is másorra tüzték az *Évszakok zenéjét*, belátta, hogy nehézsége miatt nem számíthat a mű széles körben való elterjedésére. Az újabb négyéves alkotói szünetet a Nagy László verseivel való találkozás törte meg. Az ő költészete jelenti azt az inspirációt, ami megújítja a zeneszerző alkotókedvét a kórus-

---

²⁷ Fittler Katalin, „Kocsár Miklós kórusművei CD-felvételen” *Zeneszó* 7/7 (1997. szeptember): 11.

²⁸ Kálmán Gyöngyi, „Versengő karok” *Magyar Nemzet Magazin* 63/20 (2004. január 24. szombat): 23.

²⁹ Szokolay Sándor, „Elfogult hangú gondolatok a 60 éves Kocsár Miklós kórus életművéről” *Zeneszó* 4/1 (1994. január): 9.

művek területén. Így beszél erről Tóthpál József születésnapjára készült köszöntőjében: „Zenei mondanivalójának kiváltásához – véleményem szerint – döntően hozzájárult Nagy László expresszív költészete is, anélkül, hogy ez a zene autonómiáját veszélyeztetné vagy veszélyeztette volna. Szébbnél szebb hangzású művek bizonyítják ezt: a Tűz, te gyönyörű, a Tűzcséberák, a Liliomdal, az Ó, havas erdő némasága, a Csodafiú-szarvas... Mindezen művek a természet és az ember viszonyának feszültségeit és feszültségeinek oldásait fejezik ki.”³⁰

Az alkotói érdeklődés intenzitását jól kifejezi, hogy az 1971-73 közötti időszakban más szövegre kórusmű nem keletkezett, egyéb költemény „nem fért” a Nagy László-versek közé. A Csodafiú-szarvas (1979) olyan kivétel, amelynek története rámutat a népi imádságok szövegére frott művekkel való kapcsolatára. Idézzünk a zeneszerző visszaemlékezéséből:

”Bár az imádságok nyelve és hangulata, ősi tartalma azonnal hatott rám, sokáig nem tudtam mit kezdeni velük. Kísérleteim zátonyra futottak. Megszoktam a verses szövegek ritmikus tagoltságát, s megrettentett a prózai szövegek megzenésítésének újszerű feladata. A debreceni kórusverseny szervezőinek felkérésére az *Öntőimádság*ot terveztem megírni, de az ötödik sornál elakadtam. (Korábban is előfordult, hogy egy kórus komponálása közben megakadtam: Nagy László *Tűz* című versében egy ideig zeneellenesnek éreztem a mozdony szót, és félre kellett tennem a munkát. Később visszatérve a félbehagyott darabhoz könnyedén megtaláltam a megoldást.) A debreceniek felkérése határidős volt, a munkát nem halogathattam, ezért régi kedvencemhez, Nagy Lászlóhoz fordultam. Ő segített: épp a Csodafiú-szarvasnál nyílt ki a kötet. Amikor öt évvel később ismét elővettem az *Öntőimádság*ot, egyszerűen nem értettem, miért nem tudtam korábban folytatni.”³¹

A Nagy László költészetét is átható szerves népi műveltség egyik hangsúlyos, az ősi magyar hitvilágot idéző szokása a regölés. (A Magyar Televízió dokumentumfilmje is örzi azt a gyermeki szeretetet és érdeklődést, amellyel a költő az iszkázi regölőket faggatja a hagyomány részleteiről.) S ahogyan az élő hagyományban a regölés pogány szokását átszövik a keresztény hit tanításának elemei, ugyanúgy előbukkannak az Erdélyi Zsuzsanna gyűjtötte archaikus népi imádságok szövegéből a pogány motívumok szálai. Összeköti a két szokást, a regölést és a ráolvasást a tevékenység célja, a

³⁰ Tóthpál József, „Születésnapjára készült” *Zeneszó* 3/10 (1993. december): 3.

³¹ Beszélgetés Kocsár Miklós zeneszerzővel, 2003. január 28. – O. P. Az értekezés Függelékében olvasható a beszélgetés teljes szövege

transzcendens kapcsolat. Erdélyi Zsuzsanna gyűjteményének megjelenése hasonló visszhangot váltott ki a magyar szellemi életben, mint Kriza János *Vadrózsák*-jának kiadása a tizenkilencedik században: szinte mindenki a magáénak érezte a közösségi tudat felszíne alatt lappangó szövegeket. A szövegek és az általuk inspirált kórusművek lelkes fogadtatása is indokolja Tóthpál József mondatának pátoaszát:

„... az utóbbi időben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtéséből származó népi imádságok szövegére írt kórusműveiben... új zenei mondanivaló bontakozik ki, az emberi léleknek olyan mélységei tárulnak elénk, amelyek új dimenziókat, új rejtélyeket rajzolnak a magyar kórusművészet égboltozatára.”³²

Ezekben a művekben kristályosodik ki az a vokális stílus, amely meghatározóvá válik az újabban felfedezett költők verseinek megzenésítésében, sőt, melodikus és harmonikus vonatkozásban a latin nyelvű egyházi kórusművekben is.

3. A zenei nyelv kialakításában és használatában a korai útkeresést követően a huszadik század magyar kórusirodalmának legneembesebb hagyományait, Kodály és Bartók művészetét tekinti mércének; eszközeiket felhasználva sajátos, klasszicizáló stílust alakít ki.

a) Kocsár Miklós kórusművészetének gyökerei

A tizenkilencedik és huszadik század fordulóján Ady Endre egy olyan előzmény nélküli, belső indíttatású, forradalmian új költői látásmóddal jelentkezik, amelynek hatása nemcsak a huszadik század magyar lírájára; hanem egész művészeti életére nagy hatással volt. Ady kíméletlen őszintesége, amellyel utat nyit egy addig feltáratlan személyes és nemzeti önismeretnek, egybevéggé azzal a hatással, amit a század elején megkezdett rendszeres népdalgyűjtés nyomán feltároló paraszti műveltség tett felfedezőire: föld- és természet-közeli élményvilága a szimbólumok rendszerén keresztül mutatja fel az emberi lét történelmi meghatározottságát és transzcendentális aspektusát. Ez a kettős hatás végig kíséri Bartók és Kodály egész művészetét. Az új magyar művészet megteremtésére irányuló tudatos törekvésüknek szilárd alapot adott az a szerves népi műveltség, amelynek tudományos feltárása életük egyik fő motívumává lett. Munkásságuk nyomán pedig nemcsak kibővült, hanem gyökeresen megváltozott a magyar műveltség tartalma, művészetük erjesztően hatott a többi művészeti ágra, s végső soron a huszadik század magyar történelmének formálójává vált. Für Lajos vallja: „Kortárs-

³² Tóthpál József, u. o.

tanúként bizonyíthatom, a kodályi életműnek volt szerepe abban, hogy az országra szorított jégpáncél szétpattogzódott, majd 1956 októberében robbanásszerűen szétesett, darabjaira hullt. S ez akkor is nagy érdem, ha a fel-lángolás, mint történelmünk során annyiszor, önhamvába hullt, hullatott.³³

Vitathatatlan, hogy a huszadik század magyar zenéjének etalonjává, viszonyítási alapjává Bartók és Kodály muzsikája vált. Életművük felszínre hozta a magyar népzene éltető forrását, amelyből a következő zeneszerző-generációk minden jelentős tagja merített, bármely stílusáramlat, zeneszerzői technika irányába vezetett később egyéni érdeklődése vagy vonzotta habitusa. Még a fiatal koruk óta külföldön élő nágyhírű magyar zeneszerzők (Ligeti György, Eötvös Péter és mások) is viszonyítási alapnak vallják leg-alább egy-egy alkotói periódusukra ezt a hatást.

b) A fiatal Kocsár Miklós először debreceni kórusokban énekelve talál-kozott Bartók és Kodály műveivel. Farkas Ferenc zeneszerzés óráin már alkotói szempontból kerültek szóba, de nemcsak ezek. A nyugat-európai új zenei kezdeményezések híre az ötvenes évek végéig alig vált ismertté a ma-gyar zeneszerzők körében, és az efajta avantgard kísérletezés, mint nyugati import a korabeli „kulturpolitika” kategóriái szerint a túrt és a tiltott határán mozgott, nyilvánosságot nem kaphatott. Farkas tanár úr óráin azonban nem-csak az agyonhallgatott Bartók, hanem a tiltott Webern és Sztravinszkij-művek is terítékre kerültek. A tágabb tájékozódás lehetőségét csak a követ-kező évtized adta meg,³⁴ és a zavarba ejtő sokféleség befogadásához és in-tegrálásához idő kellett. Hangszeres vonalon az új eszközök birtokba vételét a fagottra és zongorára írt *Dialoghi*, a kórusmuzsika területén a már említett *Évszakok zenéje* jelentette.

4. A *Csodafü-szarvas* című vegyeskarban a szöveg jelentésrétegei-nek részleteiben is megfelelő szimbolikus zenei nyelvezet erejével nemcsak az ősi magyar hitvilágot idézi meg, hanem a zenei iden-titástudatunkat meghatározó elemekből szerves építkezéssel emel emléket a költőnek, s az áldozat értelmébe vetett hitének.

Nagy László költői világának kulcsa a *Csodafü-szarvas*. A versnek, mint jelképekbe sűrített világmodellnek sokrétegűségét, különböző rendsze-rekben is érvényes értelmezhetőségét példazza itt három idézet, melyet Já-nosi Zoltán közöl könyve hátsó borítóján:

³³ Für Lajos, „Ne bántsd a magyart!” *Bartók és Kodály történelemszemlélete* (Budapest: Kairosz, é. n.), 177-178.

³⁴ Gerencsér Rita, *Kocsár Miklós – Magyar zeneszerzők 13.*, (Mágus Kiadó, Budapest, 2001), 7.

„Pogánykori rítus- és szövegemlék motívumát személyes létküzdelem kifejezésére használja fel, a mítoszt személyes passióként éli át. (...) A pogánykori és a keresztény mítosz tragikumát és vigasza egyszerre kap erőteljes kifejezést.” – Görömbei András

„Kagyló a gyöngyöt, cédrus a gyantát, metafora a véres valóságot és viszont – valóság a tartást: Nagy Lászlónak köszönhetően termi, teremti ez a szigetnyi finnugor Európa újra meg újra önmagát.” – Lászlóffy Aladár

„Tér-idő rendszert, kauzalitást és értékszerkezetet (vagyis egy elképzelt világot, tehát egy lehetséges életvilág-értelmezést) hoz létre az eszkatológia megragadhatóvá tételére, a cselekvés végrehajthatóságára.” – Tolcsvai Nagy Gábor³⁵

Az ilyen tömör, többrendszerű szövegnek megfelelő zenei nyelv kialakításával a szerző majdnem lehetetlen feladatot old meg: nem szűkíti a költemény értelmezését a maga nézőpontjának vetületébe, hanem közvetlenül érzelkelhetővé teszi tágasságát a zenei tér absztrakt dimenziójának bejárásával. Az ehhez szükséges zeneszerzői eszköztár tudatos és ösztönös alkalmazásainak gazdagságát számba véve megállapítható, hogy a mű, amely Kocsár kórusmuzsikájának magaslati pontja, a Kodály utáni kórusirodalom kiemelkedő, klasszikus darabja mélyen gyökerezik az ősi magyar műveltségben.

A szerző korábbi publikációi az értekezés tárgyköréből:

1. „Csodafiú-szarvas” (párhuzamos műelemzés) in *„Kialts Telyes Torokál” – Képek és írások Pap Gábor 60. születésnapja tiszteletére* Budapest: POLAR, 2001, 147-157.

2. „Csodafiú-szarvas” (párhuzamos műelemzés) *Szemiotikai szövegtan* 14. Szeged: JGYF Kiadó, 2002, 67-88.

3. „Kocsár Miklós vokális stílusának jellemző elemei” in *A zenei nyelv és a társadalmi igény kölcsönhatása a 20. században*. Szeged: JGYF Kiadó, 2005.

---

³⁵ Jánosi Zoltán, *A Csodafiú-szarvas – Poézis, ember és univerzum Nagy László költeményében* (Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány Iszkáz, 2003)